

Ο ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΤ.ΧΑΣΟΣ ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΦΛΩΡΙΝΗΣ ΟΔΙΤΗΣ ΣΤΙΣ ΚΡΙΣΙΜΕΣ ΚΑΜΠΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ο Νικόλαος Στ. Χάσος στάθηκε δια βίου οδοιπόρος και συνάμα Οδίτης της Ιστορίας σε ένα κομβικό σταυροδρόμι της στα άκρα της χώρας, στη Φλώρινα μας. Την διέσχισε όρθιος και την φύλαξε σε καμπές κρίσιμες. Στον καιρό του Βουλγαροκτόνου Βλάχοι Οδίται σκότωσαν τον Δαβίδ, αδελφό του Τσάρου Σαμουήλ, ανάμεσα σε Πρέσπες και Καστοριά, παρά τας «Καλάς Δρυς», αναφέρει στο χρονικό του ο Γεώργιος Κεδρηνός. Ήσαν οι Βλάχοι Οδίται που φύλαγαν επί αιώνες τις βασιλικές οδούς και η συγκεκριμένη κλεισούρα ήταν τα Κορέστεια ή η Βίγλα. Φύλακές της οι Βλάχοι από το Πισοδέρι. Ο όρος «Καλαί Δρυς» παραφθείρει στην ελληνική το βλάχικο τοπωνύμιο κάλεα ντι ρυς, δηλαδή ο δρόμος του ρήσου, του λυγκός. Λυγκιστίς ονομάζονταν από τα αρχαιότατα χρόνια η περιοχή μας.

Εκεί ακριβώς, στο Πισοδέρι, γεννήθηκε το 1892 ο Νικόλαος Χάσος. Σπούδασε στην Αθήνα ιατρός και εγκαταστάθηκε αμέσως στη Φλώρινα. Απέδειξε πως ήταν ακλόνητα αποφασισμένος να διακονήσει την πόλη πιστά και να φυλάξει την πορεία του Γένους. Έζησε σε χρόνια πικρά και ανταριασμένα μα παραγωγικά οπότε στα μέρη μας η Ιστορία περνούσε μπροστά μας και διαμορφώνονταν συνεχώς με τα χνάρια της αχιστά σε αίμα και δάκρυα, σε πόθους και πόνους. Ο Νικόλαος Χάσος ήταν εκεί, πάντα παντού. Σφράγισε τους καιρούς του με τόλμη και με όραμα. Τον ακολουθούμε με ευλάβεια σήμερα στο ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο.

Παλληκαρόπουλο 20 χρονών σπεύδει εθελοντής στον προελαύνοντα Ελληνικό Στρατό. Έτσι την 8^η Νοεμβρίου 1912 δεν είδε τους Έλληνες να εισέρχονται ελευθερωτές στη Φλώρινα ενώ οι Σέρβοι κατέρχονταν από το Μοναστήρι σε απόσταση αναπνοής. Μετά επτά μήνες ο Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος. Ελευθερώνεται όλη η τωρινή Ελληνική Μακεδονία αλλά χάνεται το Μοναστήρι. Βιτωλιάνοι καταφεύγουν στη γειτονική Φλώρινα. Είναι φαρμακωμένοι αλλά κομίζουν αστικό πολιτισμό, τέχνες, εμπόριο και το εύρος των ανοικτών οριζόντων. Μετά τέσσερα μόλις χρόνια ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και ο Εθνικός Διχασμός. Το 1922 η Μικρασιατική Καταστροφή και μυριάδες ανέστιοι πρόσφυγες της Ανατολής στη Μακεδονία. Η Αλλόφωνη Ρωμοσύνη ολοκληρώνεται: τουρκόφωνοι προστίθενται στους σλαβόφωνους, βλαχόφωνους και αρβανιτόφωνους Ακρίτες. Χαρίεσσα ποικιλομορφία και συνήθως Βαβυλωνία αλλά παντού βαρειά φτώχεια. Και η φτώχεια φέρνει την γκρίνια. Αυτόχθονες και πρόσφυγες χωρίζονται σε δυο αντίπαλα πολιτικά στρατόπεδα: Λαϊκοί οι πρώτοι, Βενιζελικοί οι άλλοι.

Ο Νικόλαος Χάσος πολιτεύεται απανωτά με το Λαϊκό Κόμμα, αλλά Βενιζελικοί είναι στενοί φίλοι του, όπως ο βάρδος της Μακεδονίας Γεώργιος Μόδης. Το ίδιο εξ άλλου επικρατεί και στην οικογένειά του: το 1925 νυμφεύεται την Βασιλική Σαπουντζή. Ο πεθερός του Γρηγόρης και τα αδέρφια αυτού Τέγος και Θωμάς είναι Βενιζελικοί. Ζουν μαζί, στο ποτάμι, όπου σπεύδουν από την φάρα μου άλλοι Βλάχοι Λαϊκοί: ο αδελφός του εκ μητρός παππού μου Θεοδωράκης Λιάτσης νυμφεύεται την μοναχοκόρη του Τέγου Αθηνά και ο πρωτεξάδερφος του πατέρα μου Νάκη Μίσιας Δώδος την μοναχοκόρη του Θωμά Νίκη, αγαπημένη μου.

Η Ιστορία επιδέχεται πολλαπλές αναγνώσεις. Δεν είναι μονόλιθος.

Επακολουθούν δυο στρατιωτικά κινήματα των Βενιζελικών απανωτά το 1933 και το 1935. Επανερχεται Βασιληάς ο Γεώργιος Β΄ και την 4^η Αυγούστου 1936 αναλαμβάνει δικτάτωρ ο στρατηγός Ιωάννης Μεταξάς.

Καθ' όλη αυτήν την ταραγμένη περίοδο οι σλαβόφωνοι Μακεδόνες την νύφη πληρώνουν. Και την πληρώνουν πολύ ακριβά -κυρίως άδικα. Ενώ αυτοί υπήρξαν η ραχοκοκαλιά του Μακεδονικού Αγώνα και το θύμα του, το μικροελλαδίτικο Κράτος

δεν τους εμπιστεύεται ποτέ και πάντοτε τους υποπτεύεται. «Η Ελλάς εφέρθη εις την Μακεδονίαν ως εις κατεχομένην χώραν», γράφει σε επιστολή του ο Φίλιππος Δραγούμης, βουλευτής Φλωρίνης-Καστοριάς, αδελφός του Εθναποστόλου Ίωνος και της Νάτας, αγαπημένης γυναίκας του Εθνομάρτυρος Παύλου Μελά. Φίλος του Ν. Χάσου. Αυτές οι πληγές θα ανοίξουν το 1941 και ο Νικόλαος Χάσος θα είναι εκεί να τις κλείσει πριν μεταδώσουν την γάγγραινα σε όλο το σώμα.

Εντωμεταξύ η Φλώρινα είναι τελείως ανέτοιμη να εισέλθει στην νέα εποχή και να δεχθεί τόσον καινούργιο πληθυσμό καθώς οι πολυάριθμοι Τούρκοι της αποχωρούν το 1923 αλλά αφήνουν πίσω την οθωμανική κληρονομιά, όμορφη σε μερικές μορφές ασύμβατη με τις ανάγκες. Αυτής της Φλώρινας εκλέγεται Δήμαρχος το 1934 ο Νικόλαος Χάσος. Και σε διάστημα επτά περίπου ετών την αναμορφώνει.

Αναφέρω τηλεγραφικά:

* 25 Μαρτίου 1936 ολοκληρώνεται και εγκαινιάζεται το δίκτυο ηλεκτροφωτισμού που είχε δρομολογήσει το 1930 ο Δήμαρχος Τέγος Σαπουντζής, θείος της Βασιλικής Ν. Χάσου, Μακεδονομάχος.

* Λίγο μετά το 1934 ολοκληρώνεται το κεντρικό δίκτυο υδρεύσεως.

* Το 1939 εγκαινιάζεται το Δημοτικό Νοσοκομείο με κληροδότημα της Βιτωλιάνας Ελένης Δημητρίου εγκατεστημένης στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου που ανέδειξε κορυφαίους Εθνικούς Ευεργέτες Βλάχους.

* Διανοίγονται σε μεγάλη κλίμακα και στρώνονται νέοι δρόμοι και πλατείες. Παραδίδονται τα Δημοτικά Λουτρά και η Δημοτική Αγορά. Ανακαινίζεται το παραδοσιακό Δημαρχιακό Μέγαρο και δωρίζεται το οικόπεδο όπου αργότερα ανεγείρεται το Αρχαιολογικό Μουσείο.

* Το 1941, υπό Κατοχήν, ιδρύεται η Παιδαγωγική Ακαδημία. Με την συνδρομή του Νομάρχη Κ. Μπόνη, την συμμετοχή Φλωριναίων πατριωτών και την καταλυτική βοήθεια του Δημάρχου ιδρύεται ο ιστορικός Σύλλογος «Αριστοτέλης», κιβωτός της παράδοσης, των γραμμάτων και του πολιτισμού, προμαχώνας εθνικών αγώνων.

Εισήλθαμε έτσι στην Κατοχή. Αλλά είχε προηγηθεί το Έπος του Σαράντα όπου εισήλθαν αήττητα και εξήλθαν αήττητα τα Σιδηρά Συντάγματα 33 Φλωρίνης και 28 Αμυνταίου με το οποίο πολέμησε μέχρι τέλους και ο πατέρας μου. «Εμείς, παιδί μου, έχουμε το λυκοτόμαρο», μου έλεγε τακτικά και είχε δίκηο.

Πρωί της 28^{ης} Οκτωβρίου 1940 ακούγονται πυκνά τα κανόνια στη Φλώρινα. Πόλεμος. Ο Γεώργιος Μόδης αφηγείται στις Αναμνήσεις του.

Έρχονται σπίτι μου ο Δήμαρχος Χάσος, ο Εξάρχος και δυο άλλοι.

- Γρήγορα τρέξε, Γιώργη. Οι Χωροφύλακες πιάνουν στα χωριά μας και εδώ δεκάδες γέροντες. Τους μαζεύουν στον Σταθμό να τους φορτώσουν στο τραίνο. Τους στέλνουν όλους εξορία.

Τρέχει ο Μόδης και βρίσκει τον Στρατιωτικό Διοικητή μέσα στο αυτοκίνητό του να αναχωρήσει για το Μέτωπο. Του κράζει:

- Α, μπρε, τρελλαθήκατε ντιπ σεις οι Γκρέκοι; Εξορίζετε αυτούς που είναι άοπλοι, ανήμποροι και γέροι ενώ στα παιδιά τους εμπιστευθήκατε όλα τα βαρεια όπλα και την άμυνα της Πατρίδας;

Την ίδια εκείνη ημέρα τα Σιδηρά Συντάγματά μας ανέτρεψαν όλες τις επιθέσεις των Ιταλών, αντεπετέθησαν με ορμή και πήραν το Πόγραδετς.

Τουλάχιστον το 75% των ανδρών ήσαν αλλόφωνοι: αρβανιτόφωνοι, βλαχόφωνοι, τουρκόφωνοι και υπεράνω όλων σλαβόφωνοι.

Τον Απρίλιο 1941 επιτίθεται και η πανίσχυρη Γερμανία. Ακολουθεί το Έπος των Μακεδονικών Οχυρών αλλά τελικά η Ελλάδα υποκύπτει. Μαζί με τους Γερμανούς -και μόνον χάρις σ' αυτούς- εισέρχονται κατακτητές οι σύμμαχοί τους

Βούλγαροι και Ιταλοί. Στις Πρέσπες εισέρχονται και οι σύμμαχοί τους Αλβανοί αλλά σύντομα αποσύρονται.

Οι Ιταλοί βρίσκονται σε επαφή με τον νομό Φλωρίνης στην Αλβανία και στην Καστοριά. Σε απόσταση αναπνοής φθάνουν και οι Βούλγαροι, που καταλαμβάνουν ανατολικά την Θράκη και την Ανατολική Μακεδονία έως τον Στρυμόνα και βόρεια την Βαρντάρσκα Μπανοβίνα, το τωρινό Κράτος των Σκοπίων, όπου γίνονται δεκτοί ως απελευθερωτές. Είναι ζήτημα μιας ώρας να μπου στη Φλώρινα. Εντωμεταξύ φάνηκαν και ανέλαβαν να φρουρούν τις γέφυρες και την σιδηροδρομική γραμμή. Ταυτόχρονα επιστέφουν από το Μέτωπο οι άνδρες των δύο Σιδηρών Συνταγμάτων μας. Αλλά δεν επιστρέφουν όλοι. Οι μισοί σχεδόν άνδρες των Σιδηρών Συνταγμάτων της έπεσαν στα πεδία των μαχών ή τραυματίστηκαν και πολλοί έμειναν ανάπηροι. Παράδειγμα το 28 Σύνταγμα Αμυνταίου. Από τους 4.250 οπλίτες του σκοτώθηκαν ή τραυματίστηκαν οι 2.201 και από τους 72 εφέδρους αξιωματικούς του οι 49. Επί του πεδίου της μάχης προήχθησαν επ' ανδραγαθία 53 αξιωματικοί, ενώ τιμήθηκαν με το Αριστείον Ανδρείας 45 και με τον Πολεμικό Σταυρό 31. Ανάλογη η εικόνα και στο 33 Σύνταγμα Φλωρίνης.

Η Φλώρινα πενθεί και αγωνιά. Οι Γερμανοί δεν αποφάσισαν αν θα μείνουν οριστικά ή θα την παραχωρήσουν σε συμμάχους τους. Τότε ακούγεται εδώ κι εκεί στα βουλγάρικα η ιαχή «Ούρααα» - Ζήτω. Κάποιοι απαντούν έτσι στις διακρίσεις που το μικροεαλλίδιτικο Κράτος είχε σωρεύσει σε βάρος των σλαβοφώνων επί 30 χρόνια. «Ούμπρε Μάρκο».

Πέθανε το Κακό Κράτος, φωνάζουν. Τους άκουγα μικρό παιδί.

Ο Νικόλαος Χάσος δεν χρειάζονταν να τους ακούσει. Ενεργούσε ήδη.

Κινεί αμέσως το Δημοτικό Συμβούλιο, τα Επιμελητήρια, τους συλλόγους επιστημόνων και επαγγελματιών, τους γεωργικούς συνεταιρισμούς και τους Προέδρους ορισμένων Κοινοτήτων, που υπογράφουν και επιδίδουν χωριστά στον Γερμανό ταγματάρχη Φρούραρχο από μια υπεύθυνη δήλωση. Με το μαχαίρι των Βουλγάρων ήδη στον λαιμό τους δηλώνουν:

«Δηλούμεν ότι μεταξύ της ενδεχομένης Βουλγαρικής Κατοχής προτιμούμεν αδιστάκτως την Ιταλικήν Κατοχήν ως εγγύησιν εναντίον των διωγμών, καταπιέσεων, διαρπαγών των οποίων θέατρον είναι ήδη οι βουλγαροκρατούμενοι Νομοί Σερρών, Δράμας, Καβάλας, Ξάνθης, Ροδόπης και Έβρου».

Μία προς μία οι δηλώσεις τους δημοσιεύονται σε τούτο το βιβλίο. Δεν δημοσιεύεται η απόρρητη αναφορά, που βρήκε πρόσφατα στα Αρχεία της Ρουμανίας και μου παρέδωσε ο καθηγητής της Βαλκανικής Ιστορίας Σπύρος Σφέτας. Από τη Θεσσαλονίκη ο Γενικός Πρόξενος της Ρουμανίας, συμμάχου της Γερμανίας, αναφέρει επειγόντως στο Βουκουρέστι ότι οι Βλάχοι Νικόλαος Χάσος, Γεώργιος Μόδης και Ιωάννης Μέρτζιος, ο πατέρας μου, έσπευσαν μυστικά στην Κορυτσά όπου συνάντησαν τον Ιταλό στρατηγό και τον παρεκάλεσαν να προελάσει στον γειτονικό Νομό Φλωρίνης για να μη μπου Βούλγαροι.

Οι Γερμανοί παρέμειναν στη Φλώρινα και διετήρησαν Δήμαρχο τον Νικόλαο Χάσο επισημαίνοντάς του ότι θα χάσει αμέσως το κεφάλι του αν οποιοσδήποτε πολίτης παραβιάσει οποιαδήποτε διαταγή τους. Η κυκλοφορία απαγορεύονταν από τις 5 το απόγευμα έως τις 5 την αυγή.

Με το κεφάλι του στον τορβά ο Χάσος προχώρησε απτόητος. Την 8^η Νοεμβρίου 1941 οργάνωσε τον παλλαϊκό εορτασμό της απελευθερώσεως υπό συνθήκες απάνθρωπης δουλείας, μαρτυριών και εκτελέσεων. Την ίδια εκείνη μαύρη χρονιά συνέδραμε αποφασιστικά και ιδρύθηκαν η Παιδαγωγική Ακαδημία και ο Σύλλογος «Αριστοτέλης». Δεν έκανε πίσω ποτέ. Μόνον ο Χάρος δάμασε τον αδάμαστο. Στις 9 Απριλίου 1943, ιατρός αυτός, υπέκυψε στην αρρώστια. Ήταν μόλις

51 ετών. Άφησε πίσω τους τις κόρες του Ζαχαρούλα και Μαρίνα και αγέννητο τον γιό του Νίκο που γι' αυτό πήρε το όνομά του. Και πώς έρχονται τα γυρίσματα της Μοίρας. Ο γιός του Νικόλαος Χάσος γίνεται γιατρός, εκλέγεται Δήμαρχος Φλώρινης και πεθαίνει νέος. Α, ρε Νίκο, φράτε, μπράτε!

Στην Θεολογία Δ. Μουζά αρμόζει ο δημόσιος έπαινος. Άνοιξε μπαούλα του παππού της Νικολάου Χάσου, κλειστά πριν γεννηθεί, βρήκε μian απέραντη χαρτούρα και φύλλο-φύλλο ξεσκόνισε και ταξινόμησε με την σειρά τους έγγραφα, εφημερίδες και φωτογραφίες όπου περνάει ζωντανή η Ιστορία μας. Οργάνωσε υποδειγματικά, ψηφιοποίησε ηλεκτρονικά και δημοσίευσε το Αρχείο του. Βασιλικό δώρο μας χαρίζεις, Θεολογία μας. Σε ευχαριστούμε. Σε ευχαριστεί η Φλώρινα.

Το Αρχείο του Δημάρχου Νικολάου Χάσου ανήρτησαν στο ηλεκτρονικό τους δίκτυο η Βιβλιοθήκη της Παιδαγωγικής Ακαδημίας που είναι πια από καιρό πανεπιστημιακή Σχολή και η Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη «Βασιλική Πιτόσκα» η οποία επί πλέον το κυκλοφόρησε σε τούτο 'δω το βιβλίο. Τους οφείλονται επίσης ο δημόσιος έπαινος και οι ευχαριστίες.

N. I. Μέρτζος *

** Παρουσίαση του βιβλίου της Θεολογίας Μούζα Το Αρχείο του Νικολάου Χάσου, Δημάρχου Φλώρινας 1934-1943. Κυριακή 12 Νοεμβρίου 2017 Ομοσπονδία Δυτικομακεδονικών Σωματείων Θεσσαλονίκης*